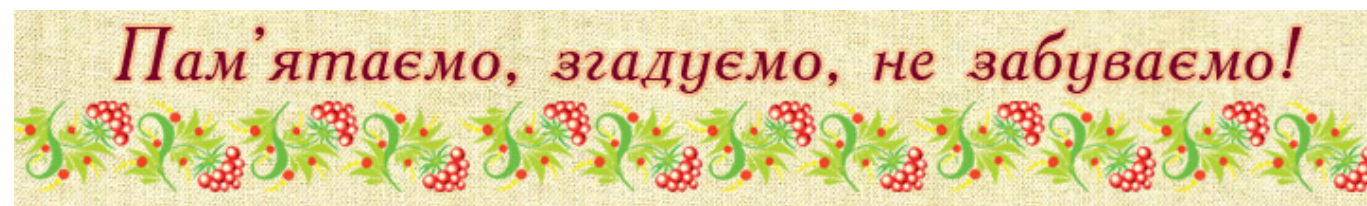

ua | ru | en

Вища освіта
vuz.org.ua

Національний гірничий університет — відповідність Часу

[Навчання](#)[Наука](#)[Міжнародна діяльність](#)[Бібліотека](#)[Про університет](#)[Знайти кафедру](#)[Юридичний факультет](#)[Кафедра історії та політичної теорії](#)[Про кафедру](#)[Новини](#)[Новини кафедри](#)[Новини НГУ](#)[Конференції](#)[Цей день в історії](#)[Співробітники](#)[Студентам](#)[Діяльність кафедри](#)[Видавнича діяльність](#)[Інтернет](#)[Мультимедіа](#)[Інститут гуманітарних проблем](#)

Історії з життя чудових людей. Григор Тютюнник

Спогади сучасників про письменника

■ “Я люблю стареньких і малих – і тих, і тих за мудрість і доброту”
(Григор Тютюнник)

- “Ми не безліч стандартних “я”, а безліч всесвітів різних”
(Василь Симоненко)

Олесь Гончар: «Григор Тютюнник прийшов до читачів своїх чесно, надійно, надовго. Прийшов, щоб не розлучатись».

«Ніколи не працював над темою. Завжди працюю над почуттями, що живуть навколо мене і в мені».

Рейтингування інтернет-сторінки
кафедри

Державним службовцям

«І ЩО Я В ГОСПОДА ЗА ЛЮДИНА!..»

Найясніше зірка давнього, талановитого роду Тютюнників (Хтудулів, як прозивали їх по дідові) спалахувала двічі — коли з'явилися в українській літературі два неповторні, обдаровані письменники Григорій і Григир Тютюнники. Власне, називали їх так, щоб розрізнити, не плутати. Були вони, безперечно, різними, хоч і мали спільне коріння. На кожного наклав відбиток саме його час.

Хто зна, кому з них було важче в житті, а відповідно і в творчості. Старшому — Григорію, який пройшов війну, встиг тільки відчувати манливу звабу хрущовської «відлиги», завдяки якій створив свій знаменитий роман «Вири, а в розквіті творчих сил помер від фронткових ран. Було йому всього сорок один рік. Чи меншому—Григору, який так непросто пробився до найціннішого свого джерела — рідної мови, зумів сягнути в корінь найболючіших проблем сучасності, але змушений був творити в постійному протиборстві із застійними канонами. Було йому всього сорок дев'ять, коли пішов із життя.

Порівняно невелика творча спадщина Тютюнника-молодшого. Не встиг сказати людям усього, що тримала в собі, чим мучилася його страдницька душа, його двотомник, у якому помістилися всі оповідання, новели, повісті, вийшов уже після смерті письменника. За нього Г. Тютюнника 1989 р. удостоєно Шевченківської премії—нагороди, на яку заслуговують так небагато митців у нашій літературі. Якби був живий, вважав би це для себе за велику честь. В українській літературі він має своє, самостійне місце. Він—її гордість, коштовна перлина. Його твори ніколи не залежуються на полицях книгарень, ними цікавляться і читачі за кордоном.

Коли почали друкуватися оповідання Григора Тютюнника, в літературі вже були Павличко, Драч, Шевчук, Гуцало — ціла когорта «шістдесятників», як тепер називаємо цю буйну молоду хвилю, що в часі захопила хрущовську «відлигу» і початок «застою». Але коли прийшов Григир, багатьом стало зрозуміло, що тим шляхом, яким ішов він, уже не міг іти ніхто. Не дивно, що після нього з'явився цілий потік епігонів, який не міліє дотепер. Наслідування відбувається на тематичному рівні, і тільки. Характери сільських дядьків і бабусь виходять невиразними, здебільшого схожими один на одний. З цього приводу варто нагадати один епізод, описаний у спогадах близьким другом митця Петром Засенком.

Якось один початківець допитувався у Григора Тютюнника про секрет творчості. І так напосідав, що вивів письменника з рівноваги: «Слухайте, голубе..Я знаю, що ви із сім'ї, яка ніколи не знала нестатків. Ви ніколи по-справжньому не мерзли на морозі, не обливалися потом від роботи. У вас завжди все було і все є. Відповідно вам здається, що так і у всіх. Вас не колюче в серце, коли побачите побиту життям людину, і не відчуєте її стану. Пишіть собі те, що пишете...

— Ну все ж таки, секрет є?

— Та є! Є! Повна душа болю! Передаю секрет—біль... так ви ж його не візьмете...».

Його новели —це насамперед біль, страждання за людину. «Іноді я відчуваю людину, як рана сіль»,— писав у щоденнику.

Непросто було в житті і самому автору.

Народився 5 грудня 1931 р. в селі Шилівка Зіньківського району на Полтавщині. Дідівська хата, старовинна, велика, стояла над шляхом, що веде до Гадяча. В базарні дні проїжджі дядьки зупинялися тут перепочити, попоїти коней, послухати балачок трьох братів Тютюнників: Павла, Михайла та Филимона, які вміли «гарно перекиривляти, себто копіювати односельців».

Батько Михайло Васильович столярював у колгоспі. Був він від природи інтелігент, таємно від усіх готувався поступити в учительський інститут, писав вірші. Перше одруження на Газі Буденній (матері Григорія-старшого) склалося невдало, вони розлучилися ще до народження дитини. Друга дружина Ганна Михайлівна була молодшою від нього на шістнадцять років. Вона теж працювала в колгоспі.

У 1937 р., коли Григору було шість літ, батька заарештували органи НКВС, із заслання він не повернувся. Мати залишилася молодою вдовою, тому невдовзі вийшла заміж. Малого Григора забрав до себе на Донбас дядько Филимон. Він разом із дружиною Наталією Іванівною стали для хлопця на той час батьками. Обоє працювали в школі. Вчився майбутній письменник російською мовою. Як пише в автобіографи, «з того часу і до 1962 року я розмовляв, писав листи (іноді оповідання) виключно російською мовою».

Під час війни, коли дядька забрали на фронт, а тітка народила дівчинку, Григир, рятуючись від голоду, повернувся на Полтавщину, до матері. «Йшов пішки, маючи за плечима 11 років, три класи освіти і порожню торбинку, в котрій з початку подорожі було дев'ять сухарів, перепічка і банка меду — земляки дали на дорогу. Потім харчі вийшли. Почав старцювати. Перший раз просити було неймовірно важко, соромно, одбирало язика і в грудях терпло, тоді трохи привик.

Ішов рівно два тижні...»,— згадує Г. Тютюнник.

Після війни пішов у Зіньківське ремісниче училище. Там одягали і давали 700 грамів хліба на день. Це і порятувало тоді Григора та його маму від голоду. Після закінчення навчання трохи працював на Харківському заводі ім. Мали-шева, але захворів на легені, повернувся в Шилівку, став колгоспником. А мусив же за тодішніми законами відпрацювати на заводі три роки. За «втечу» з Харкова відсидів 4 місяці в колонії. Сумний спогад тих років: «Тепер уже, коли заставляли робити щось важке, то натякали, що не тільки мій батько ворог народу, а і я тюряжник. А тут ма приймака прийняли...».

Григир тікає світ за очі, як кажуть у народі. Вертається в край свого дитинства—на Донбас, де

«слюсарював, їздив на машинах, майстрував»... Трохи жив з дядьком і тіткою, від них пішов до армії. Служив у морфлоті на Далекому Сході. Там же серйозно займався самоосвітою, яку не залишав і після демобілізації. Закінчив вечірню школу.

Під час армійської служби почав листуватися зі старшим своїм братом Григорієм, який уже публікувався. Він заступив йому батька, став найпершим літературним учителем. Допомагав матеріально, підтримував морально, наполегливо, але делікатно схиляв Григора до української мови, рецензував його оповідання. Згодом брати часто зустрічатимуться в Шилівці, де ранку простоюватимуть за розмовами на містку через річку, стануть справжніми друзями. Смерть Григорія в 1961 р. стане для Григора непоправною втратою, що мучитиме все подальше життя, відгукнеться болем не в одній новелі.

А поки що були щасливі п'ять років (1957—1962) навчання на філологічному факультеті Харківського університету. Ці роки якраз збіглися з потеплінням у суспільстві після XX з'їзду партії, на якому було розвінчано «культ особи Сталіна».

Важке робітництво, поневір'яння, пошуки себе — все це було для Григора десь позаду. Чи ж є сьогодні студенти, яким було би зрозуміле таке зізнання: «Чомусь я не уявляв університету без музики, звідкись згори, з високих стель, повинна була линути тиха музика, схожа на органну»? У нього з'явилася можливість багато читати, осягати премудрості всіляких наук, спілкуватися з цікавими людьми, прислухатися до самого себе, втішатися цими відкриттями, нарешті, пізнавати таємниці творчості.

Але не Можна сказати, що атмосфера в університеті була дуже сприятливою для розвитку неординарної особистості. Григор Тютюнник скоро зрозуміє це. Система освіти була консервативною, догматичною, заідеологізованою. Молоді прищеплювалася вакцина, яка блокувала прозорливість, самостійність мислення. Лише внутрішній спротив непокірної вдачі, надзвичайна цікавість і пильне вдивляння в життя могли врятувати від неминучого манкуртства, духовного зубожіння. Та щастило далеко не всім.

Тим часом життєдайний вітер «відлиги» вже гуляв довгими університетськими коридорами, обвівав темні закутки гуртожитку на Товкач і в ці, де мешкав Григор. Студенти заслуховуються Висоцьким, Окуджавою, Утьосовим, тихцем танцюють під заборонений «буржуазний» джаз, з-під поли читають Цвєтаєву, Пастернака... Але то була лише ілюзія демократизації суспільства. В університеті діяла налагоджена «система шпигування». Недавній страх бути запідозреним, викликаним в «органи» охолоджував гарячі голови.

Звичайно, непросто було запальному, нетерпимому Григорові Тютюннику стримувати себе інколи «проривало», як, скажімо, на загальних комсомольських зборах чи «підозрілими» репліка

на семінарах з історії КПРС. Нічого не миналося безслідно. Пляма неблагонадійності «сина трудового народу», «правдошукача», а ще сина репресованого (про що наче ніхто і не здогадувався, батька 1957 р. посмертно реабілітували) супроводжувала його. До того ж писав оповідання, які кидали тінь на радянську дійсність... Хто знає, чим би могло скінчитися для Григора навчання в університеті! Певно, якийсь ангел-охоронець все ж оберігав його для майбутнього.

У ті роки Григир протиставлявся всьому, що нав'язувалося із професорської кафедри, намагається окреслити і захистити власне, особне світобачення, прагне душею відчувати «тиху музику». Але вона по-справжньому зазвучить йому не там, звідки чекав, зазвучить згодом у процесі творчості.

У 1961 р. журнал «Крестьянка» друкує оповідання Григора Тютюнника «В сумерки», написане російською. Тоді ж він перекладає його українською. Відтоді з рідною мовою не розлучається вже ніколи.

Після закінчення навчання разом із дружиною їде працювати на Донбас, викладає у вечірній школі. Там у них народжується перший син Михайло, названий на честь закатованого свого діда. Але письменника мучить чуже йому російськомовне середовище. Він хоче жити там, де живуть його герої.

З 1963 р. Тютюнник — у Києві, цьому сприяли передовсім А. Дімаров, О. Гончар. Поселяється в невеличкому помешканні на Андріївському узвозі, працює в «Літературній Україні», згодом у сценарній майстерні кіностудії ім. О. Довженка, де пише сценарій за романом «Вир», у видавництвах «Радянський письменник», «Молодь», «Дніпро», «Веселка».

У тогочасних журналах друкуються оповідання Григора Тютюнника. Його доброзичливо приймають і підтримують у своєму товаристві київські письменники. Взагалі про нього скоро почали говорити всі, бо надто вирізнявся. Постать це була яскрава, колоритна. Високий, пишнотубий, з чорними очима, «глибокими й розумними», з яких проглядало щось по-шляхетному горде, але й сумне, як згадує Валерій Шевчук. Любив «оживлювати» епізоди своїх майбутніх творів, робив те досить артистично й дотепно.

Десь у ті роки Микола Вінграновський, тоді директор кіностудії ім. О. Довженка, запрошує його на кінопроби фільму за повістю В. Земляка «Дочка Стратіона». «Всі, коли побачили кінопробу на екрані, захоплювалися ним, його талантом, виголювали, що це відкриття, та на тому все і скінчилося: хтось десь комусь подзвонив... Мені рішуче запропонували Григора не знімати, мовляв, нехай краще пише свої новели», — згадує М. Вінграновський.

У 1966 р. виходить перша книжка «Зав'язь», 1968 р. — «Деревій». Одноименне оповідання відзначене премією всесоюзного конкурсу, оголошеного «Литературной газетой». Григир Тютюнник дедалі більше стає кісткою в горлі тим, що хотіли сито і спокійно жити, продукуючи свої безбарві

заідеологізовані твори. Та й цензура працювала тоді безвідмовно. Редакторські правки часом наче різали письменника по живому, бо ж кожна деталь, образ так довго виношувався в серці. Так, дуже спокусливо було партійним наглядачам біля літератури приручити гордого і сильного чоловіка, яким був Григор Тютюнник. Для цього йому тихцем отруювалося життя шельмуванням у пресі (наприклад, статтями Л. Санова), гальмуванням видань і публікацій.

А з якогось часу письменник покинув працю по редакціях і видавництвах, цілком віддався власній художній творчості.

У 70-х «застійних» побачили світ його книги новел «Батьківські пороги», «Крайнебо», «Коріння», повісті «Климко», «Вогник далеко в степу», збірки для дітей «Степова казка», «Ласочка», «Лісова сторожка». Трохи перекладав, зокрема В. Шукшина, якого дуже любив.

Тим часом віз фарисеїв, поскрипуючи, котився битим шляхом української літератури. Але дивовижна доба 60-х рр., виявляється, змогла породити і вулканів, які не вмовкали до останньої миті (як Василь Стус) чи кидали виклик усім (як зробив Григор Тютюнник).

Він був справжнім вулканом. Ніколи сам не йшов ні на які компроміси, ненавидів пристосуванців, казав їм у вічі правдиві обвинувачення, примножуючи кодро своїх потенційних опонентів. «На кожного Авеля по три Каїни», — так він характеризує тогочасну моральну атмосферу в Україні. В суспільстві він бачив жахливу прірву між словом і ділом. Біль душі злився зі злістю, що клекотала в ньому, але нічого не змінювала довкола. Душевний біль дедалі поглиблювався. За всієї зовнішньої сили та мужності насправді був він незахищеним дитям на цій землі, вразливим, щирим, чесним.

Розповідають, що за два роки до своєї смерті зустрів у підземному переході на Хрещатику Ларису Письменну. Якраз покінчив із собою поет Грицько Бойко. Григор схопив її за руку і спитав: «Що це—мужність чи боязнь?». Вона відповіла: «Як для кого. Для мене —мужність».

Він ніби запрограмував свій кінець. Незатишно йому жилося ще з юних літ. Завжди почував свою самотність.

У лютому 1980 р. Г. Тютюннику присуджено премію імені Лесі Українки (за книги «Климко», «Вогник далеко в степу»). А 7 березня він заподіяв собі смерть.

Новела “Три зозулі з поклоном”

Літературний рід: епос

Жанр: новела

Тема: складність людських стосунків, виражена через історію нещасливого кохання.

Головна ідея: возвеличення любові як високої християнської цінності, яка вивищує людину над буденністю, очищує її душу.

Головні герої: оповідач, його батьки – Михайло й Соня; Марфа Яркова, поштар – дядько Левко.

Три зозулі з поклоном
Тютюнник Григорій

Любові в сивишній
Присвячується

Я виходжу з-за клуба, в новенькому дешевому костюмі (три вагони цегли розвантажив з хлопцями-однокурсниками, то й купив) і з чемоданчиком у руці. І перше, що бачу — хату Карпа Яркового. А перед нею — молоденька сосна рівними рядочками на жовтому піску. На ганку Карлової хати стоїть Марфа Яркова і веде мене очима. Вона стоїть без хустки, сива, пишноволоса — колись її волосся сяяло проти сонця золотим, тепер не сяє. Видно, думаю собі, волосся умирає раніше, ніж людина...

Підійшовши ближче, я вклоняюся Марфі й кажу через молоденьку сосну;

— Здрастуйте, тітко.

Марфа ворушить губами і проводить мене далі, аж доки я не увійду в сосну "велику" (у нас її називають ще: "та, що твій тато садив").

Дома мене стрічає мама, радіє, плаче і підставляє мені для поцілунку сині губи.

— Мамо, — питаю після того, як куці студентські новини розказано (сесію здав, костюм ось купив), — а чого тітка Марфа Яркова на мене так дивиться?

Мама довго новчить, потім зітхає і каже:

— Вона любила твого тата. А ти на нього схожий...

Марфа — тоді її в селі за маленький зріст звали "маленькою Марфою" — знала, що лист від тата приходить раз на місяць. Вона чула його, мабуть, ще здалеку, той лист, мабуть, ще з півдороги. І ждала. Прийде до пошти, сяде на поріжку — тонесенька, тендітна, в благенькій вишиваній сорочині й рясній спідничині над босими ногами — і сидить, сяє жовтими кучерями з-під чорної хустки: втекла від молотарки або від косаря, за яким в'язала, або з лук, де сіно скиртують.

Сидить на поріжку і обриває пелюстки на ромашці, шепочучи: "Є — нема, є — нема, є..."

Коли з пошти виходив наш поштар дядько Левко — височенний, худючий, як сама худорба, з брезентовою поштарською сумкою через гостро підняте вгору плече, Марфа підхлюпувалася йому назустріч і питалася тихо, зазираючи знизу в його очі:

— Дядечку Левку, а од Мишка є письмонець?

— Нема, — одказував Левко, блукаючи очима поверх золотого Марфиного волосся, що вибілося з-під чорної хустки.

— Не брешть, дядечку. Є...

— Ну — е! Є... так не тобі, а Софії.

— Дядечку Левку! Дайте я його хоч у руках подержу...

— Нельзя. Чужі письма нікому давати не можна. Заборонено.

— Я тільки в руках подержу, дядечку, і оддам. Сині Марфині очі запливають слізьми і сяють угору на дядька Левка — ще синіші.

Левко озиряється довкола, зітхає немічно худими грудьми і манить Марфу пальцем за пошту. Там він дістає із суми конверт і простягає Марфі:

— На. Тільки нікому не кажи, що давав, бо за це... виженуть мене.

— Ні-ні-ні, дядечку! — аж похлинається від щирості Марфа. — Ось вам хрест святий!

Вона хапає з Левкових пучок листа — слъози рясно котяться їй по щоках — пригортає його до грудей, цілує в зворотну адресу...

— Чорнила слізьми не розмаж, — каже Левко і одвертається: жде.

Марфа, якщо поблизу не видно людей, нескоро віддає йому листа, мліючи з ним на грудях, і шепоче, шепоче...

— Ну, от бачте, нічого я йому і не зробила... Тепер несіть Софії. Я ж нічого йому не зробила... Спасибі, дядечку, рідненький... Натє в ам осьо, вип'єте за його здоров'я.

Вона дістає з-за пазухи пожмаканого карбованця і вкладає Левкові в долоню.

— Хіба що за його здоров'я, — бурмотить Левко, — а так зроду не взяв би...

І чимчикує в село, наставивши вгору гостре плече з Порожньою майже сумою (тоді не дуже-то люди писали один одному).

А Марфа біжить на роботу, птахою летить, щоб дов'язати до вечора свої шість кіп — і вітер сушить — не висушить слъози в її очах.

— А хто вам про це розказував, мамо? Дядько Левко?

— Ні. Він мовчав. Сама бачила й чула. Я теж-бо за нею слідкома з роботи тікала. Отуди ярком, ярком — і до пошти. Дивлюсь, а вона вже на поріжку сидить, жде... Вона щораз перша вгадувала, коли тато обізветься.

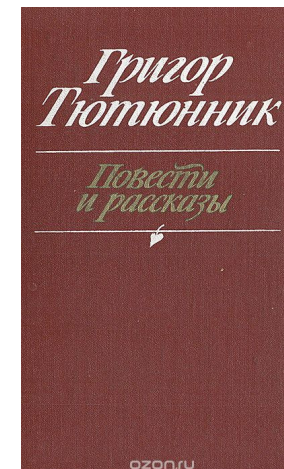
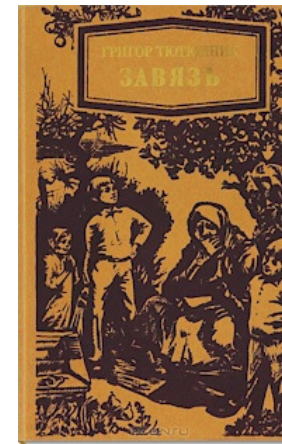
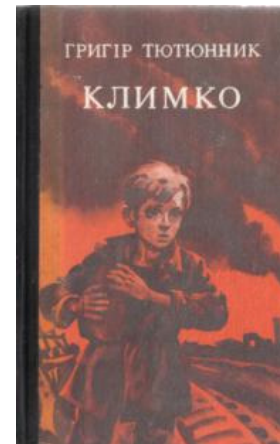

— І ви на неї не сердилися?
 — У горі, сину, ні на кого серця немає. Саме горе.
 — А як же то — вона вгадувала, а ви — ні?
 — Хтозна, сину. Серце в усіх людей неоднакове. В неї таке, бач, а в мене таке... Вона за тата набагато, молодша була. Йому тридцять три, а їй дев'ятнадцять. Два годочки прожила з Карпом своїм і нажилася на сто. Тато ж... він якось і не старів, однаковий зоставався і в двадцять, і в тридцять годочків... сокіл був ставний такий, смуглий, очі так і печуть чорнощю! Гляне було—просто гляне і все, а в грудях так і потерпне. Може, тому, що він рідко піднімав очі. Більше долонею їх прикриє і думає про щось. А востаннє як бачила його (ходила з передачою аж у Ромни, їх туди повезли), то вже не пекли, а тільки голубили— такі сумні. Дивиться ними — як з туману.

Вони до нас на посиденьки ходили, Карпо і Марфа. Щовечора. І гомонимо бувало втрюх або співаємо потихеньку. Тато баритонем, а я другим йому помагаю, а Марфа першу веде. Голосок у неї тоді такий був, як і сама вона, ось-ось наче перелониться, ну, ловкий. А Карпа хоч викинь. Сидить у стелю дивиться. Або у вуса дме, то в один, то в другий — розпушує. То я йому галушок миску гарячих (він їсти страх любив), ложку в руки — їж, Карпе! І тьопає, як на себе кидає. Ми співаємо, а він вусами пару з миски ловить та сопе так, що каганець на столі як не погасне. "Я,— каже,— картоплю в галушках люблю. Картоплі треба більше кидать у галушки". Товстоногий був, товстоногий. І рудий — матінко ти моя... Як стара солома. Марфа проти нього—перепілочка. Ото пляне було, як він над галушками катується, зітхне посеред пісні й одвернеться, а сльози в очах, наче дві свічечки голубі. До тата... Я ж бачу. А він затулить надбрів'я долонею і співає. Або до тебе в коліску всміхається та приколює легенько.

— Ти, Михайле, кажу, хоч би разочок на неї глянув. Бачиш, як вона до тебе світиться. А він:
 — Навіщо ж людину мучити, як вона й так мучиться?
 Очі мамині сухі, голос ані здригнеться, і я чую за ним: спогади її не щемлять їй і не болять — вони закам'яніли.

Матеріал підготували Костюк Н.Г. та Зайка А.Б.

Розкажи друзям:

Сервіси

Пошта

Внутрішні ресурси

Наукові видання

Соціальні мережі

Facebook

Інформаційне партнерство

Прес-центр

[Розклад](#)
[Вебометрикс](#)
[Wi-fi](#)
[Панорами НГУ](#)

[Музеї](#)
[Кіностудія "Юність"](#)
[Репозиторій](#)
[Медіаархів](#)

[Twitter](#)
[YouTube](#)
[Закон про вищу освіту](#)

[Газета "Вісник"](#)
[Газета "Студент"](#)

© 2006-2018 НГУ Інформація про сайт

